

ГАМШГИЙН ҮЕИЙН ХҮҮХЭД ХАМГААЛАЛ, ТҮҮНИЙ ЭРХ ЗҮЙН ЗОХИЦУУЛАЛТ

ДХИС-ийн магистрант, ахлах дэслэгч С.Анхбаяр

Хураангуй: Энэхүү өгүүлэлд Монгол Улсад тохиолдож байгаа гамшгийн үед хүүхэд хамгааллын асуудлаар сүүлийн үед нэлээн өргөн хүрээнд яригдах болсон. Бид бүхэн тайван амгалан цагт ч өөрсдийн гэрэлт ирээдүй гэж ярих дуртай хүүхдийн талаар хангалттай мэдлэгтэй байж, тэдний аюулгүй амьдрах орчныг бүрэн бүрдүүлж чадаж байна уу гэдэг эргэлзээтэй. Гэтэл гамшгийн үед хамгийн их хохирол амсдаг нийгмийн бүлэг нь мөн л хүүхдүүд байдаг. Ийм учраас гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын шинжилгээ, түүний эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, олон улсын туршлагын тухай судалгааны талаар өгүүлэв.

Түлхүүр үг: Хүүхэд хамгаалал, эрх зүйн зохицуулалт

Удиртгал

Улсын Их Хурлаас 2015 онд баталсан “Төрөөс боловсролын талаар баримтлах бодлого”-ын гуравдугаар бүлгийн 3.2-т Боловсролын хөгжлийн стратегийг “Сургуулийн өмнөх боловсрол “хүүхдийг сургах, сургуульд бэлтгэх” гэсэн зорилгоос илүүтэйгээр хүний хөгжлийн үндэс, өөрийн онцлог, чадвар, бүтээлч үйлээрээ хөгжих, насан туршийн боловсролын суурь үе хэмээн хөгжүүлнэ” гэж заасан боловч сургуулийн өмнөх боловсрол олгож байгаа хэлбэр нь хүүхдийг сургуульд бэлтгэх зорилгоор шинжлэх ухааны мэдлэг түлхүү эзэмшүүлж харин тэдэнд гамшгаас өөрийгөө хамгаалах, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хэрхэн биеэ хамгаалах, бусдад туслах гэх мэт амьдрах ухааны талаарх мэдлэг мэдээлэл олгохгүй байна.

Дэлхий дахинд түгээмэл тохиолддог байгалийн 30 гаруй аюулт үзэгдлээс манай оронд ган, зуд, пясан болон шуурга, хуй салхи, цөлжилт, аянга, аадар бороо, үер, хүн малын олон улсын хөл хориот гоц халдварт өвчний тархалт зэрэг байгалийн гаралтай 10 гаруй аюулт үзэгдэл, ой хээрийн түймэр, нисэх онгоцны сүйрэл, гол нуурын мөсний цөмрөлт, уурхайн дэлбэрэлт, гүний нуралт, химийн хорт бодисын хордуулалт, объектын гал түймэр болон автотээврийн хэрэгслийн томоохон осол зэрэг хүний буруутай үйл ажиллагаа, техникийн холбогдолтой осол гарч, хүний амь нас, эд хөрөнгө, хүрээлэн буй орчин сүйрч, нийгэм эдийн засагт ихээхэн хохирол учирч байна.

Иймд бага насны хүүхдийн өдөр тутмын амьдралд хэзээ ч тохиолдож болох гамшиг осол, аюул, үер, гал түймэр гэх мэт гамшигт үзэгдэл, малын болон хүний халдварт өвчний аюулаас өөрийгөө хамгаалах мэдлэг чадварыг хүүхдүүдэд бага наснаас эхлэн олгох нь илүү үр дүнтэй хэмээн үзэж, сургуулийн өмнөх болон сургуулийн боловсролд болзошгүй гамшгаас өөрийгөө хамгаалах сургалтын арга зүйг боловсруулан нэвтрүүлэх, түүнийг боловсронгуй болгох арга замыг эрэлхийлэх зорилгоор гамшгийн үеийн хүүхэд хамгаалалд хийсэн шинжилгээ сэдвийг сонгов.

Гамшгийн үеийн хүүхэд хамгаалал

НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцид “18 нас хүрээгүй хүн бүрийг хүүхэд гэнэ” гэж тодорхойлсон. Монгол Улсын Хүүхэд хамгааллын тухай хуулиар “Монгол Улсын иргэн төрсөн цагаас эхлэн 18 нас хүртэл, эсхүл Монгол Улсын олон улсын гэрээнд заасан

тохиолдолд 18 наснаас дээш 21 хүртэл насны хүнд энэ хуульд заасан тусламж, үйлчилгээг үзүүлж болно.” гэж заасан.

“Хамгаалал” гэж нас, хүйс, жендер, үндэс угсаа, тусгай хэрэгцээт буюу хөгжлийн бэрхшээлтэй, нийгмийн болон улс төрийн харьяалал, шашин шүтлэг болон бусад байдлаас үл хамааран бү хүмүүсийн эрхийг бүрэн дүүрэн, ижил тэгш хангахад чиглэсэн бүхий л үйл ажиллагааг хэлнэ.¹⁹

А. Батхишиг, О.Мягмар нарын бүтээлд “Хүүхэд хамгаалал нь нийгмийн бүх орчинд хүүхэд бүрийг үл хайхрах байдал, дарамт, хүчирхийлэл, мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хариу үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой олон талт, цогц, мэргэшсэн үйл ажиллагаа юм.”²⁰ гэж дурдсан байна. Н.Мөнхчулуун “Хүүхэд хамгаалал гэдэг нь хүүхдийг хүчирхийлэл, дарамт, мөлжлөг, үл хайхрах явдлын улмаас учрах хор хөнөөлөөс нийгмийн бүхий л орчинд хамгаалах явдал юм”²¹ гэжээ. НҮБ-ын хүүхдийн сангийн судалгааны бүтээлд “Хүүхэд хамгаалал гэж хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэл, үл хайхрах байдал, мөлжлөг гарахаас урьдчилан сэргийлэх, хариу үйлдэлд үзүүлэхэд чиглэсэн санаачлага, үйл ажиллагаа юм”²² хэмээн тодорхойлсон байна.

Дээрх эрдэмтэн, судлаачийн тодорхойлолтыг дүгнэн үзээд хүүхэд хамгаалал гэдэг нь нийгмийн бүхий л орчинд хүүхэд бүрийг үл хайхрах байдал, дарамт, хүчирхийлэл, мөлжлөгийн бүх хэлбэрээс, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хариу үйлчилгээ үзүүлэх зорилготой олон талт, цогц, мэргэшсэн үйл ажиллагаа төдийгүй мэдлэг, хандлагын цогц гэж тодорхойлж байна.

Нийгмийн бүхий л орчин гэдэгт гэр бүл, боловсрол, асрамж, халамж, хорих, засан хүмүүжүүлэх байгууллагууд, ажлын байр, малын бэлчээр, гудамж талбай, олон нийтийн газар, цахим орчин, хэвлэл мэдээлэл зэрэг хүүхдийг хүрээлэн буй орчин юм. Мөн хүүхдийг нийгмийн бүхий л орчинд эрүүл, аюулгүй байлгах, тухайн хүүхдийн нас, онцлогт тохируулан эцэг эх, асран хамгаалагч, хүүхдийн сэтгэл зүйч, багш, нийгэмд үлгэр дуурайлал болсон нөлөө бүхий хүмүүс, хүүхэд хамгааллын чиглэлээр мэргэшсэн алба хаагчдаар мэдлэг олгох, гамшгийн үед хүүхэд өөрийгөө хамгаалах мөн аюулгүй орчинг эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчээр нь бүрдүүлж хангуулахад оршино.

Хууль тогтоомжийн хүрээнд болон уламжлалын дагуу хүүхдийн сайн сайхны төлөө тодорхой хариуцлага хүлээсэн хувь хүн, олон нийт, төрийн болон төрийн бус байгууллага нь хүүхдийн аюулгүй, сайн сайхан байдал, нэр төр, хөгжилд бодит болон болзошгүй хор хөнөөл учруулахаас сэргийлэх, хамгаалах, хүүхдийн эсэн мэнд, эрүүл байх, хөгжих, суралцах сайн сайхан амьдрах эрхийг хангах явцдаа хүлээсэн үүргээ санаатай болон санамсаргүйгээр биелүүлээгүй байдлыг хэлнэ.²³

Хүүхдийг үл хайхрах явдал нь хүүхэдтэй зүй бус харьцах явдлын бусад хэлбэртэй адил хүүхдийн хэвийн хөгжил, эрүүл мэнд, оюун ухаан ба танин мэдэхүйн хөгжилд хор нөлөөг үзүүлнэ.

АНУ-ын Холбооны Засгийн газрын Хүүхдийг хүчирхийлэл, дарамтаас хамгаалах ба эмчлэх тухай хуульд “Хүүхдийг асран хамгаалах үүрэг хүлээсэн эцэг эх, асран хамгаалагч, хүмүүжүүлэгчийн зүгээс хүүхдэд сэтгэл санааны дарамт, бие махбодын болон бэлгийн

¹⁹ Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS6948:2021 стандарт

²⁰ Батхишиг.А, Мягмар.О, Нямдорж. М “Хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ” Уб.,2009.

²¹ Мөнхчулуун.Н, ““Хүүхэд хамгааллын талаарх эцэг эхчүүдийн ойлголт хандлага, түүнийг дээшлүүлэх нь “ судалгааны ажил Уб., 2015,

²² Save the children’s definition of Child protection, 2007, UNICEF, Internationally Recognized Child

²³ Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS6948:2021 стандарт

дарамт, хүчирхийлэл үзүүлэх, улмаар хүүхдийг мөлжих байдлаар хүүхдийн бие махбод, сэтгэл санаа, аюулгүй байдалд хор хөнөөл, аюул занал учруулсан буюу учруулах эрсдэлтэй бүхий л үйлдлийг хүүхэдтэй зүй бус харьцах явдал гэнэ.”²⁴ гэж тодорхойлсон.

Хүүхэдтэй зүй бусаар харьцах явдал гэдэг нь хүүхдийн төрөлхийн болон хуулиар тогтоосон эрхээ эдлэх хэрэгцээг хязгаарлаж, өөрийгөө болон бусдыг хүндэтгэдэг бие хүн болж төлөвших, хөгжихөд нь саад болсон сэтгэл зүйгээр, биеийн хүчээр, бэлгийн харилцаагаар, үг хэлээр, үл хайхарч шоовдорлох замаар сэтгэл санаа, бие махбодид хор нөлөө, гэмтэл учруулж болохуйц, эсвэл учруулсан аливаа үйлдлийг хэлнэ.²⁵ гэж томъёолон байдаг ба эцэг эх, асран хамгаалагч, нийгмийн үйлчилгээний байгууллагын зүгээс үйлдсэн болон хийх ёстой үүргээ биелүүлээгүй, эс үйлдлүүдийг бүгдийг хамруулж ойлгохоор тусгасан.

“Дарамт” гэж давуу тал, эрх мэдлээ урвуулан ашиглаж хүүхдийн нэр төр, эрхэм чанар, аюулгүй байдал, хөгжил, сайн сайхан байдалд хор хохирол учруулах зүйлийг санаатайгаар үйлдэхийг хэлнэ.²⁶

“Хүчирхийлэл” гэж хүүхдийн аюулгүй нөхцөл байдал, сайн сайхан байх, нэр төр, сурч боловсрох хөгжихөд бодит болон болзошгүй сөрөг нөлөө үзүүлэх санаатай үйлдлийг хэлнэ.²⁷

“Мөлжлөг” гэж хүүхдийн эмзэг байдлыг ашиглан тэднийг хүнд хөдөлмөр эрхлүүлэх, наймаалах, садар самуун болон бусад эрсдэлт үйл ажиллагаанд уруу татан ашиг хонжоо олох үйлдлийг хэлнэ.

“Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд” гэж эрүүл мэнд, амь нас, аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин нь алдагдсан, эсхүл асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, хууль ёсны төлөөлөгчгүй, эсхүл гамшиг, онцгой байдлын нөхцөлд байгаа хүүхдийг хэлнэ.²⁸

Урьдчилан сэргийлэх гэж аливаа үйл явдал, нөхцөл байдлыг бий болгохгүй байхын тулд урьдчилан авч байгаа арга хэмжээг хэлнэ.

Анхан шатны урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь хүүхдийн дарамт шахалт, үл хайхрах байдал, мөлжлөг, хүүхдийн эсрэг хүчирхийллийн тохиолдлыг бууруулах зорилгоор хүн амын дундах хүүхэд хамгааллын эрсдэлийн үндсэн шалтгааныг шийдвэрлэх, хоёрдогч урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь гамшиг, онцгой байдлын үед хүүхдийг аюул, ослоос авран хамгаалах, гэр бүлээсээ хагацсан, салсан хүүхдэд сэтгэл зүйн дэмжлэг үзүүлэх, болзошгүй эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, хариу арга хэмжээ авах, гуравдагч урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь хүүхэд, гэр бүл болон хүрээлэн буй орчны тодорхой хүчин зүйлийн улмаас дарамт шахалт, үл хайхрах байдал, мөлжлөг, хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлд өртөх онцгой эрсдэлтэй хүүхдийн эмзэг байдал болон аюул заналхийллийн шалтгаан, үүсвэрт анхаарлаа хандуулах, дөрөвдөгч урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нь дарамт шахалт, үл хайхрах байдал, мөлжлөг, хүүхдийн эсрэг хүчирхийлэлд өртсөн хүүхдэд тусах урт хугацааны хор хөнөөлийг бууруулах, дахин хор хөнөөл учруулах нөхцөлийг бууруулах; юм.²⁹

“Хүүхэд хамгааллын хариу үйлчилгээ” гэж эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхдийг илрүүлэх, нөхцөл байдлын үнэлгээ хийх, аюулгүй байдлыг хангах, дэмжих, холбон зуучлах,

²⁴ Scannapieco and Connel-Carrick, ‘Understanding child maltreatment’ 2005.

²⁵ Энхтуяа. С., “Хүүхэд хамгааллын үндэс” УБ 2009.

²⁶ Энхтуяа. С., “Хүүхэд хамгааллын үндэс” УБ 2009.

²⁷ Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS6948:2021 стандарт

²⁸ “Хүүхэд хамгааллын тухай хууль” 2016 он Төрийн мэдээлэл 2016 он, №28

²⁹ Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS6948:2021 стандарт

нийгмийн харилцаанд дасган зохицуулах, гэр бүлд нь эргэн нэгтгэх үе шат бүхий үйл ажиллагааг хэлнэ.³⁰

Мөн “хариу арга хэмжээ” гэж гамшиг, онцгой байдлын үед буюу түүний дараа мэн даруй хүний амь насыг аврах, эрүүл мэндэд учрах хор хөнөөлийг бууруулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах, хүний нэр төрийг хамгаалах, гамшигт нэрвэгдсэн хүмүүсийн амьжиргааны наад захын хэрэгцээг хангах зорилгоор үйлчилгээ, тусламж үзүүлэхийг хэлнэ.³¹

Гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын асуудлыг авч үзэхээс өмнө гамшиг, гамшгийн үеийг тодорхой авч үзье.

Гамшгаас хамгаалах тухай хуулинд “гамшиг” гэж аюулт үзэгдэл, ослын улмаас олон хүний амь нас, эрүүл мэнд хохирох, мал, амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө, музейн үзмэр, цуглуулга, түүх, соёлын дурсгалт зүйл, хүрээлэн байгаа орчинд улс болон орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн дотоод нөөц, боломжоос давсан хохирол учрахыг хэлнэ.³²

Гамшгийн үе гэж хор уршийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх зорилгоор бүх хүн, хүч, техник хэрэгслийг ашиглан янз бүрийн арга хэрэгслийг ашиглан гүйцэтгэх зорилго, зорилт, газар, цаг хугацаа, арга замууд хоорондын харилцан ойлголцол зөвшилцөн тохиролцдог үйл ажиллагааг хэлнэ.

Хүүхэд хамгааллын эрх зүйн зохицуулалт

Жил бүр дэлхийн хэмжээнд 175 сая хүүхэд үер, хар салхи, ган гачиг, халуун, хүчтэй шуурга, газар хөдлөлт зэрэг байгалийн гамшигт нэрвэгддэг. Байгалийн гамшгийн үед хүүхдүүдийн бие махбодын эрүүл мэнд, сэтгэцийн эрүүл мэндтэй холбоотой асуудлууд ихээр үүсэж байна. Иймд гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, эрсдэлийг бууруулах бодлого, хөтөлбөрийн тусламжтайгаар олон нийтийг гамшигт илүү сайн бэлтгэх, хариу арга хэмжээ авахад нь тусалснаар хүүхдийн эрсдэлийг бууруулж болох учраас гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын талаарх эрх зүйн зохицуулалтад шинжилгээ хийлээ. Эрх зүйн шинжилгээг олон улсын эрх зүйн зохицуулалт болон үндэсний эрх зүйн зохицуулалтын хүрээнд судаллаа.

Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хуулиудыг 2016 онд баталсан бөгөөд эдгээр нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Гэр бүлийн тухай хуулийн хамт хууль, эрх зүйн орчныг бүрдүүлж байна. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц нь ийнхүү Монгол Улсын хууль тогтоомжид тусгалаа олж хэрэгжиж байна. Хүүхдийн эрхийн тухай хууль (2016) нь эрхийн талаарх өргөн хүрээний ойлголтыг тодорхойлж, үүрэг хүлээгчдийн хууль ёсны үүрэг хариуцлагыг голчлон хөндсөн бол Хүүхэд хамгааллын тухай хууль (2016) нь хүүхдийг үл хайхрах, хүчирхийлэх, мөлжих зэрэг бүх хэлбэрийн хүчирхийллээс хүүхдийг хамгаалахад чиглэсэн болно. Олон улсын гэрээнүүд нь эдгээр хуулийн үндсэн чиглэл болсон байна.

Олон Улсын эрх зүйн зохицуулалт:

Олон улсын гэрээ, конвенцод нэгдэх, соёрхон батлах асуудлыг Улсын их хурал (УИХ) бүрэн эрхийн хүрээнд шийдвэрлэдэг бөгөөд Монгол Улсын соёрхон баталсан буюу нэгдэн орсон гэрээ нь дотоодын хууль тогтоомжийн нэгэн адил үйлчлэхийг Монгол Улсын Үндсэн хуульд заасан. Монгол Улс эдүгээ хүний эрхийн олон улсын 60 гаруй гэрээнд нэгдэн орж, мөн дээрх хуульд нийцсэн үндэсний 700 орчим хуулийг батлан хэрэгжүүлж байна.

³⁰ Энхтуяа. С., “Хүүхэд хамгааллын үндэс” УБ 2009.

³¹ Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS6948:2021 стандарт

³² “Гамшгаас хамгаалах тухай хууль” 2017 он Төрийн мэдээлэл 2017 он №05

Монгол Улс 1989 онд НҮБ-ын Хүүхдийн Эрхийн тухай НҮБ-ын конвенцод, түүний нэмэлт протоколууд болох Хүүхдийг худалдах, хүүхдийн биеийг үнэлэх, хүүхдийг садар самуунд сурталчлахын эсрэг (2003), Хүүхдийг зэвсэгт мөргөлдөөнд оролцуулахын эсрэг (2004), Мэдээлэл хүргүүлэх журмын тухай (2015) онд нэгдэн орсон. Олон улсын хөдөлмөрийн байгууллагын үндсэн 8 конвенцыг соёрхон баталсны дотор Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрүүдийг устгах тухай 182 дугаар конвенцыг 2001 онд, Ажил эрхлэх насны доод хязгаарын тухай 138 дугаар конвенцыг 2002 онд соёрхон баталж нийт 30 гаруй олон улсын гэрээ, конвенцод нэгдэн орсноос хүснэгт 1-т байгаа олон улсын гэрээ, конвенц нь гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын асуудлыг нийтлэг байдлаар тусгасан нь гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын зохицуулалтыг нарийвчлан тусгаагүй байна.

Хүснэгт 1. Монгол Улсын нэгдэн орсон хүүхэд хамгаалалтай холбоотой олон улсын гэрээ конвенци дахь гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын зарим зохицуулалт

№	Олон улсын гэрээ, конвенцийн нэр	Баталсан огноо	Гамшгийн үетэй холбоотой заалт
1	Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал	1948.12.10	25.2 “Эх нялхас онцгой асрамж, туслалцаа авах эрхтэй. Баталгаатай гэр бүлээс гарсан буюу бутач гэдгээс үл хамааран бүх хүүхэд нийгмээс адилхан хамгаалалт эдлэх ёстой.”
2	Хүүхдийн Эрхийн тухай конвенц	1989.11.20	3.2 “Оролцогч улсууд хүүхдийн эцэг эх, асран хамгаалагч буюу түүний төлөө хуулийн дагуу хариуцлага хүлээх бусад этгээдийн эрх, үүргийг харгалзан, хүүхдийг хамгаалах, халамжлах зорилгоор хууль тогтоох болон захиргааны бүхий л зохистой арга хэмжээг авна.”
3	Монгол Улсын Засгийн газар, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн Сангийн хоорондын хамтын ажиллагааны тухай үндсэн хэлэлцээр	1994.02.08	Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн Сан /ЮНИСЕФ/-нь энэхүү болоод бусад тогтоолуудаар санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, шаардлагатай зүйлээр хангах, сургалт явуулах, зөвлөгөө өгөх замаар хүүхдийн яаралтай шаардлагатай, байнгын ба хэтийн хэрэгцээг хангах, ... мөн түүнчлэн аль зохистой газарт нь хүүхдийн эсэн мэнд бойжих, хөгжих нөхцөлийг хангах, хүүхдийг хамгаалахад чиглэсэн үйл ажиллагаа, хөтөлбөрүүдийг ЮНИСЕФ-тэй хамтран ажиллаж байгаа орнуудад бэхжүүлэх зорилтыг харгалзан ...энэхүү хэлэлцээрийг байгуулав

4	Хүүхдийг хамгаалах болон улс хооронд үрчлэх асуудлаар хамтран ажиллах тухай Конвенц	1993.05.2 9	Энэхүү Конвенц нь зөвхөн эцэг эх хүүхдийн байнгын харилцаа бий болгох үрчлэлтэд хамаарна.
---	---	----------------	---

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах дэлхийн гуравдугаар бага хурал Японы Мияги мужийн Сендай хотноо 2015 онд зохион байгуулагдаж, Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015-2030 онд хэрэгжүүлэх Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ баримт бичгийг батлан улс орнууд хэрэгжүүлэн ажиллаж байна. Энэхүү баримт бичигт “Гамшгийн эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх хүн төвтэй үйл ажиллагааг өргөн хүрээнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг үр дүнтэй, үр нөлөөтэй болгохын тулд олон салбарын олон төрлийн аюулыг тооцсон, хүртээмжтэй болгох хэрэгтэй. Удирдан зохицуулах үүрэг, хариуцлага бүхий Засгийн газрууд бодлого, төлөвлөгөө, стандарт боловсруулах, хэрэгжүүлэхдээ эмэгтэйчүүд, хүүхэд, залуус, хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүс, ядуу иргэд, шилжин суурьшигсад, нутгийн уугуул иргэд, сайн дурынхан болон ахмадууд, холбогдох бусад талуудын оролцоог хангах хэрэгтэй. Төрийн, хувийн хэвшлийн болон иргэний нийгмийн байгууллагууд, академи, шинжлэх ухаан, судалгааны байгууллагууд нягт хамтран ажиллаж, хамтын ажиллагааны шинэ боломжуудыг бий болгох, бизнесийн үйл ажиллагаандаа гамшгийн эрсдэлийг тооцдог байх шаардлагатай байна; Олон нийтийн онцлог, хэрэгцээ шаардлагыг тусгасан кампанит ажил зохион байгуулах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр сурталчлах зэргээр олон нийтийн гамшгийн эрсдэлийг бууруулах мэдлэг, мэдээлэл, боловсрол, ойлголтыг дээшлүүлэх үндэсний стратегийг дэмжих;” зэрэг асуудлуудыг тусгасан байна.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015-2030 онд хэрэгжүүлэх Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ баримт бичгийг Монгол Улсад хэрэгжүүлэх дунд хугацааны стратегийн хүрээнд “Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгааллын нийтлэг шаардлага MNS 6948:2021” стандартыг 2021 онд баталсан.

Монгол Улсын эрх зүйн зохицуулалт:

Хүүхдийн эрхийн тухай Конвенцийн зарчмыг шингээн 1996 оны 6 дугаар сарын 1-ний өдрөөс хүчин төгөлдөр болсон Хүүхдийн эрхийг хамгаалах тухай хууль нь хүүхдийн эрхийн анхны бие даасан хууль болсон бөгөөд 2016 онд шинэчлэн найруулж Хүүхдийн эрхийн тухай хууль нэртэйгээр баталсан. 2016-2017 онд шинээр баталсан болон шинэчлэн найруулсан Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай, Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай, Хүүхэд хамгааллын тухай, хууль, Эрүүгийн тухай хууль, Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль зэрэг хуулиудад хүүхдийг хүчирхийллээс хамгаалах, тусламж үйлчилгээ үзүүлэх, хүүхэд хамгааллын зохицуулалтуудыг нарийвчлан оруулсан юм. Тухайлбал: “Монгол Улсын Үндсэн хууль³³”-нд иргэнийхээ хувьд хүүхэд амьд явах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах, эрүүл мэндээ хамгаалуулах, эмнэлгийн тусламж авах, сурч боловсрох,

³³ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 1992, №1 “Монгол Улсын үндсэн хууль”

халдашгүй чөлөөтэй байх, шашин шүтэх эс шүтэх, итгэл үнэмшилтэй байх, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, үг хэлэх, хэвлэн нийтлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх, шударга шүүхээр шүүлгэх зэрэг эрхийг эдлэхээр тусгасан. “Иргэний хууль”³⁴-ийн дагуу насанд хүрээгүй буюу 14-18 хүртэлх насны этгээд иргэний эрх зүйн бүрэн бус чадамжтай байна. Насанд хүрээгүй иргэн хуулиар зөвшөөрснөөс бусад хэлцлийг хууль ёсны төлөөлөгч /эцэг, эх, харгалзан дэмжигч/-ийн бичгээр олгосон зөвшөөрлийн үндсэн дээр хийнэ. Насанд хүрээгүй хүнд өөрийн хөдөлмөрийн хөлс, оюутны тэтгэлэг, тэдгээртэй адилтгах бусад орлого, тэдэнд өөрийн үзэмжээр захиран зарцуулахад нь зориулж шилжүүлсэн эд хөрөнгийг захиран зарцуулах, өөртөө хохиролгүй бөгөөд хиймэгц биелэх ахуйн чанартай хэлцэл хийх эрхийг хууль ёсны төлөөлөгчийн зөвшөөрөлгүйгээр бие даан хэрэгжүүлж болно. Мөн тус хуулиар 7-14 хүртэлх насны этгээд иргэний эрх зүйн зарим чадамжтай, 7 хүртэлх насны этгээдийг иргэний эрх зүйн чадамжгүй гэж тус тус тодорхойлсон. Боловсролын тухай хууль³⁵-иар хүүхэд сургуулийн өмнөх болон бага, суурь, бүрэн дунд боловсролыг үнэ төлбөргүй эзэмших, төрөлх хэл, бичиг үсэг, ёс заншил, түүх соёлын уламжлалыг өвлөх; оюун ухаан, авьяас билэг, бие бялдар, ур чадвараа хөгжүүлэхэд төрөөс дэмжлэг авах, чөлөөтэй бодож сэтгэх, өөрөө эсхүл бусдаар дамжуулан үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, өөрийгөө хөгжүүлэх хүүхдийн эрхийг хуулиар баталгаажуулсан. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль³⁶ нь гэр бүлийн хүчирхийллийг илрүүлэх, таслан зогсоох, хохирогч, түүний гэр бүлийн бусад гишүүний амь нас, эрүүл мэнд, аюулгүй байдлыг хамгаалах, үйлчилгээ үзүүлэх, урьдчилан сэргийлэх тогтолцоо, үйл ажиллагааны эрх зүйн үндсийг тогтоож өгсөн. Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай³⁷ хууль нь эрүүл, аюулгүй орчинд хүүхэд харах үйлчилгээг зохион байгуулахтай холбогдсон харилцааг зохицуулдаг. Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай³⁸ хууль нь хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний нийгмийн харилцаанд оролцох тэгш эрх, түүнийг хангах, хэрэгжүүлэх, хамгаалах талаар төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн эрх, үүрэг, оролцоо, баримтлах зарчмыг тодорхойлохтой холбогдсон харилцааг зохицуулна. Хүүхдийн эрхийн тухай³⁹ нь хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий төрийн байгууллага, иргэн, хуулийн этгээдийн бүрэн эрхийг тодорхойлж, хүүхдийн эрхийг хангах тогтолцоог бий болгох, хүүхдийн эрх, эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулж байна. Хүүхэд хамгааллын тухай хууль⁴⁰ нь хүүхэд хамгааллын үндэсний тогтолцоо, оролцогч талуудын харилцааг тодорхойлж, хүүхдийг үл хайхрах байдал, дарамт, мөлжлөг, хүчирхийллийн бүх хэлбэр, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, хариу үйлчилгээ үзүүлэхтэй холбогдсон харилцааг зохицуулдаг.

Дээрх хуулиудад хүүхэд хамгааллын тогтолцоо бэхжүүлэх эрх зүйн орчинг бүрдүүлсэн гэж үзэж байна.

Хүүхэд хамгааллын талаарх хуулиудад хэрэгжилтийг хангах тогтолцоонд салбар хоорондын хамтын ажиллагааны зохицуулалт хангалтгүй, хүүхдэд үзүүлэх үйлчилгээний чанар хүртээмжийн хариуцлагын тогтолцоог тусгах шаардлагатай.

Мөн хүүхэд хамгааллын тогтолцоонд хүүхдийн тусламжийн утас, хамтарсан баг, хүүхдийн эрхийн хууль зүйн хороо, хүүхдийн эрхийн улсын байцаагч зэрэг олон үйлчилгээ

³⁴ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2002, №7 “Иргэний хууль”

³⁵ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2002, №19 “Боловсролын тухай хууль”

³⁶ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2017, №5 “Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх хууль”

³⁷ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2015, №19 “Хүүхэд хамгааллын тухай хууль”

³⁸ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2016, №28 “Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай хууль”

³⁹ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2016, №19 “Хүүхдийн эрхийн тухай хууль”

⁴⁰ Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл 2016, №28 “Хүүхэд харах үйлчилгээний тухай хууль”

үзүүлэгч талууд нэмэгдсэн хэдий ч талуудын хамтын ажиллагаа дутагдалтай гэж үзэж байна.

Дүгнэлт

Монгол Улсын хөгжлийн тулгамдсан асуудлын нэг бол яах аргагүй хүүхэд хамгаалал юм. Энэхүү асуудлын гол цөм нь эцэг эхчүүдийн гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, түүнийг хэрэгжүүлэхэд шаардагдах хүн болж төлөвшихдөө олж авсан академик боловсрол билээ. Тэр ч утгаараа цаг хугацааны аль ч үед аав ээжүүдийн үүрэг хариуцлагыг өндөржүүлэх шаардлагатай байна. Гэхдээ энэхүү асуудал нь зөвхөн Монголд ч биш дэлхийн улс орнуудад ус агаар мэт үгүйлэгдэж байгаа юм. Энэ хүрээнд ажиглагдаж байгаа нэг нийтлэг зүйл бол эцэг эх, гэр бүлийн гишүүд, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, багш сурган хүмүүжүүлэгч, төрийн болон төрийн бус байгууллагууд өөр өөрийн үүрэг хариуцлагатай байж түүнийгээ хэрэгжүүлэх явдал юм.

Онцгой нөхцөл байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал ба урьдчилан сэргийлэлт гэдэг нь осол, гамшгийн үед хүүхдийг үл хайхрах явдал гаргахгүй байх, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс хамгаалах зорилгоор урьдчилсан арга хэмжээнүүд авсан байхыг хэлж байна.

Ингэхдээ иргэдийнхээ амь нас эрүүл мэндийг гамшиг ослоос хамгаалах үүрэгтэй Онцгой байдлын байгууллагын зүгээс онцгой байдлын үед хүүхэд хамгаалал, урьдчилан сэргийлэх талаар аав ээжүүд болон гэр бүлийн гишүүд чухам юуг анхаарах ёстойг маш товчоор тоймлон мэдээлж байна.

Хүүхэд хамгааллын асуудал зөвхөн эцэг эхийн төдийгүй захиргаа, аж ахуйн нэгж олон нийтийн байгууллагуудын санаа тавих ёстой асуудал гэдгийг ойлгох хэрэгтэй.

Хүүхэд хамгааллын бүхий л асуудлыг хамарсан цогц, уялдаа холбоотой хууль нь хүүхэд хамгааллын үр дүнтэй тогтолцоог баталгаажуулах хүчирхэг хэрэгсэл. Хүүхэд хамгааллын асуудал нь ялгаатай хэд хэдэн суурь хуулиуд, мөн олон журам, дүрэм, заавар бүхий эрх зүйн хоёрдогч баримт бичгүүдэд тусгагдсан байдаг. Энэ нь хүүхдэд хамгааллын үйлчилгээ хэрэгтэй үед ямар шат дарааллаар, хэрхэн хүргэх талаар үүрэг хүлээгчид тодорхой ойлголт, мэдээлэлтэй байхад хүндрэл үүсгэж байна.

Хамгаалал хэрэгтэй хүүхэд бүр адил тэгш хамгаалагдах ёстой. Хамгааллын үйлчилгээ нь зөвхөн амьдарч буй орон нутгийн харьяаллаас хамаарахгүй, малчин өрх, дотоодын шилжилт хөдөлгөөн хийсэн өрхийн хүүхэд, тэдний гэр бүлийн гишүүдийн амьдралын хэв маягт тохирсон илүү уян хатан байх явдал их чухал. Энэ хүрээнд ажиглагдаж байгаа нэг нийтлэг зүйл бол эцэг эх, гэр бүлийн гишүүд, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигч, багш сурган хүмүүжүүлэгч, төрийн болон төрийн бус байгууллагууд өөр өөрийн үүрэг хариуцлагатай байж түүнийгээ хэрэгжүүлэх явдал юм.

Гамшгийн үеийн хүүхэд хамгааллын асуудалд аюул, осол, гамшгийн үед хүүхдийг үл хайхрах явдал гаргахгүй байх, эрсдэлт нөхцөлд өртөхөөс хамгаалах зорилгоор урьдчилсан арга хэмжээнүүд авсан байхыг хэлж болно.

Хүүхэд хамгааллын тухай хууль нь 18-аас доош насны хүүхдэд хамааралтай бөгөөд зөвхөн Монгол Улсын харьяалалтай хүүхдэд уг хууль үйлчлэхээр заасан нь дутагдалтай тал ажиглагдлаа. Энэ нь Монгол Улсад амьдарч буй иргэн бус хүүхдүүд хууль ёсоор болон хууль бусаар оршин сууж буй эсэхээс үл хамааран ямарваа хамгаалалтгүй үлдэнэ гэсэн үг юм. Иймээс эдгээр хүүхдүүдийн хамгааллын асуудлыг эрх зүйн зохицуулалтад тусгах шаардлагатай гэж үзэж байна.

Хүүхэд хамгааллын тухай хуульд “Эрсдэлт нөхцөлд байгаа хүүхэд” гэж эрүүл мэнд, амь нас, аюулгүй байдал, хөгжих хэвийн орчин нь алдагдсан, эсхүл асран хамгаалагч,

харгалзан дэмжигч, хууль ёсны төлөөлөгчгүй, эсхүл гамшиг, онцгой байдлын нөхцөлд байгаа хүүхдийг ойлгоно гэж тусгасан ч хуулийн гуравдугаар бүлэгт “Эрсдэлт нөхцөлд байгаа” хүүхдүүдэд буюу гэмт хэргийн хохирогч болсон, гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдсон, ял шийтгүүлж, албадлагын арга хэмжээ авагдсан, сургалт, хүмүүжлийн тусгай байгууллагаас суллагдсан хүүхдэд үзүүлэх хариу арга хэмжээ, үйлчилгээг тусгаж, гамшиг, онцгой байдлын нөхцөлд байгаа хүүхдийн талаар нарийвчлан тусгаагүй байна.

Харин “Гамшиг, онцгой байдлын үеийн хүүхэд хамгаалал, Ерөнхий зарчим, салбар дундын хамтын ажиллагааны нийтлэг шаардлага MNS 6948:2021” стандарт нь гамшиг, онцгой нөхцөл байдлын үед хүүхдийн амь насыг аврах, аюулгүй байдлыг хангах, бүх төрлийн дарамт, хүчирхийлэл, үл хайхрах явдал, мөлжлөгөөс хамгаалуулах хүүхдийн эрхийг баталгаажуулах, эрсдэлээс урьдчилан сэргийлэх, зохистой хариу үйлчилгээг хүүхэдтэй хамааралтай асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага болон төрийн захиргааны шат, шатны байгууллага, нутгийн захиргааны байгууллага, гамшгаас хамгаалах улсын албад, мэргэжлийн анги, дотоодын болон олон улсын хүмүүнлэгийн байгууллага, хувийн хэвшил, иргэний нийгмийн байгууллага, иргэд, олон нийт хамтран зохион байгуулах үйл ажиллагааны зохицуулалт уялдаа холбоог зохицуулагдахаар тусгасан нь гамшгийн үеийн хүүхэд хамгаалалтай холбогдсон харилцаа зохицуулагдаж байна гэж дүгнэлтэд хүрлээ.

Ашигласан материал

Монгол Улсын хууль, тогтоомж:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992
2. Боловсролын тухай хууль. 2002
3. Гэр бүлийн тухай хууль. 1999
4. Гэр бүлийн хүчирхийлэлтэй тэмцэх тухай хууль. 2017
5. Монгол Улсын Иргэний хууль. 2002
6. Олон улсын гэрээний тухай хууль. 2016
7. Хөдөлмөрийн тухай хууль. 2021

Олон улсын гэрээ

1. Албадан хөдөлмөрийн тухай 29 дүгээр конвенц. 1930
2. Албадан хөдөлмөрийг устгах тухай 105 дугаар конвенц. 1957
3. Дарамт, хүчирхийллийг устгах тухай 190 дүгээр конвенц. 2019
4. Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пакт. 1966
5. Олон улсын гэрээний тухай Венийн конвенц. 1969
6. Тахир дутуу хүмүүсийн мэргэжлийн нөхөн сэргээлт, хөдөлмөр эрхлэлтийн тухай 159 дүгээр конвенц. 1983
7. Хөдөлмөрийн насны доод хязгаарын тухай 138 дугаар конвенц. 1973
8. Хөдөлмөр эрхлэлтийн бодлогын тухай 122 дугаар конвенц,
9. Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал. 1946
10. Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц. 1989
11. Хүүхдийн хөдөлмөрийн тэвчишгүй хэлбэрийн тухай 182 дугаар конвенц. 1999
12. Эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөө болон байгууллага байгуулах эрхийг хамгаалах тухай 87 дугаар конвенц. 1948
13. Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын Пакт. 1966

УИХ, ЗГ-ын тогтоол, бодлогын баримт бичиг

3. Монгол Улсын Тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал - 2030
4. Төрөөс хөдөлмөр эрхлэлтийн талаар баримтлах бодлого (2016-2026)

Ном, сурах бичиг, гарын авлага:

1. М.Мөнхбат. Олон улсын гэрээний эрх зүй. Уб., 2017
2. С.Нарангэрэл. Эрх зүйн толь бичиг. Уб., 2007
3. Ч.Нямсүрэн. Эрх зүйн онол. Уб., 2017
4. ОУХБ. Тоглоомын дүрэм. Уб., 2019
5. ОУХБ. ОУХБ-ын конвенц, зөвлөмжүүдийн эмхэтгэл. Уб., 2012
6. ОУХБ. Зохистой хөдөлмөрийг дэмжиж 2030 он хүртэлх Тогтвортой хөгжлийн зорилгын хэрэгжилтийг эрчимжүүлэх нь. Уб., 2019

Нэг сэдэвт бүтээл

Эрдэм шинжилгээний өгүүлэл, илтгэл

Цахим эх сурвалж